

Una qüestió d'articles.

El cas de Pollença

Andreu Salom i Mir

L'article salat (*es, sa, s', pl. es, ses*) constitueix un tret dialectal característic dels parlars de les Illes Balears i Pitiüses, amb l'excepció de la vila de Pollença (Mallorca nord-occidental). Aquesta particularitat gramatical, que identifica popularment el balear, dialecte particularment arcaïtzant, dins l'àmbit català, no és exclusiu, com és sabut, del nostre arxipèlag, car és també propi d'una faixa costanera de l'Empordà, en altres temps relativament incomunicada amb l'interior del país i, encara, de la població de Tàrbena (Marina Baixa), al País Valencià, repoblada al segle XVII per colons mallorquins (majoritàriament de Santa Margalida). Això no obstant, en tots dos indrets, l'article esmentat és en clara regressió, usat bàsicament en qualitat de règim intern entre les generacions de més edat. De l'antic predomini de l'article salat en el català central tan sols romanen, avui, a banda del subdialecte empordanès, algunes restes toponímiques que han arribat fins a nosaltres en la seva forma aglutinada (Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Climent Sescebes, Sant Llorenç Savall).

L'ús d'aquest article, derivat dels pronoms demostratius llatins *IPSE, IPSA* (el llatí clàssic no tenia articles), en contraposició a l'anomenat article literari (*el, la, l', pl. els, les*), que prové de les formes *ILLE, ILLA*, va tenir molta difusió a l'Edat Mitjana. Així, els estudis de gramàtica històrica han demostrat que la forma *IPSE* fou universal en tot el domini català en temps força reculats (almenys fins al segle XII). L'alternança entre *IPSE* i *ILLE* sembla que es féu evident entre els segles XII i XIII, i que entrat el segle XIII els articles es *isa* decaurién. Hom ha apuntat, en aquesta faïçó, que la superposició d'*ILLE* a *IPSE* és deguda, segurament, a l'influx de la llengua escrita cancelleresca (és a dir, de la cancelleria reial catalana), que seguia models occitans-provençals.

Al segle XIII, en el moment de la conquesta de Mallorca, l'article salat era encara d'ús habitual en gairebé tota la geografia catalana; és obvi, doncs, que els colons catalans que repoblaren les illes l'usaven normalment. L'excepcionalitat de Pollença, abans indicada, respondria, molt probablement, a l'origen dels seus repobladors.

El fet que els dos llinatges pollencins més usuals siguin Cifre i Cerdà ens proporcionen una valuosa informació al respecte. L'un, Cifre, és un cognom d'origen occità-provençal i l'altre, Cerdà, el portaren els originaris de la Cerdanya, regió natural dels Pirineus, les relacions de la qual amb el Llenguadoc i altres zones occitanoparlants han estat constants al llarg de la història. Atès que la vila fou en part repoblada, segons sembla, per contingents occitans, als quals s'hi afegirien elements catalans (*cerdans et altri*) que havien estat en contacte freqüent amb els primers, és de raó suposar que l'article derivat d'*ILLE* fos el que predominàs a tota la vall pollencina. La llengua d'oc l'havia tengut sempre com a article comú, mentre que els parlars catalans del Pirineu —en aquell temps força més poblat— podrien haver iniciat ja, en els anys del poblament, el canvi cap a l'ús d'aquesta mateixa partícula gramatical. Breument: el component occità, en la repoblació de Pollença, juntament amb el conjunt de catalans que n'eren, històricament i lingüísticament molt propers, hauria estat un element decisiu en l'èxit d'*ILLE* en terres pollencines. El relatiu aïllament de la contrada i les escasses comunicacions de l'època acabarien d'assegurar la consolidació, en el parlar pollencí, de l'article dit literari, per bé que amb algunes modificacions morfològiques i fonètiques posteriors pel que fa al masculí (*el>eu>u*). ■